

سۆشالیزمی باو و خویندنه وه یه کی نوی

که مال رهوف

له دواى سیستمی فیودالی و له گهڻ دهرکهوتنی سیستمی سهرمایه داریدا، ئەو پرسپارەش سهری هه‌لداو له دایک بوو، که به چاوی گومانه وه دهپروانییه دۆزی ئەم سیستمه و ههنگاوهکانی ئایندهی، مارکس وهاویرانی هەر ئەو پرسپارانیهیان قولترو سیستماتیکت و رۆشنتر نهکردوه، به‌لکو هه‌وڵی ئەهوشیاندا له پال دەستنیشانکردنی ههنگاوهکانی ئایندهدا، ئەو ئەلته‌رناتیقه‌ش دهستی‌شان بکەن که ده‌بیته جیگره‌وی و ئەو شیوازانه‌شیان ئامازه پێ کرد که له هه‌ناوی ئەو سیستمه‌دا مرۆقه‌کان و مرۆقاییه‌تی چیان به‌سه‌ر دیت، به‌م کاره‌ش که له‌سه‌ر کۆمه‌لێک ئەگه‌ری سیاسی و ئیستاتاتی مادی وه‌ستابوو مارکس توانی خۆی له‌و فه‌یله‌سوفانه‌ی پێش خۆی جیا بکاته‌وه که ئەوان هەر تووژینه‌وه و لیکدانه‌وه‌یان له‌سه‌ر رابردوو وئێستا ئەکرد، مارکس مه‌رجی گۆرانکارییه‌کانی به‌سته‌وه به‌ هه‌لومه‌رجی دیاریکراوه و مه‌رجی رزگاری ته‌واوه‌تیشی به‌ تیاچوون و نه‌مانی ئەو سیستمه‌وه .

لای ئەو مانه‌وه و درێژه‌کێشانی سه‌رمایه‌داری یانی مانه‌وه و بوونی ژیانی نابهرابه‌ر و نامۆبوونی مرۆف و مملانی‌ی کۆمه‌لایه‌تی چونکه لای وابوو له‌و شیوه‌ سیستمی به‌ره‌مه‌ینانه‌دا هاوشیوه‌ سیستمی فیودالی به‌هۆی بوونی زێده‌بایی و به‌ره‌مه‌ینانی بی ئامانجه‌وه، کۆمه‌لگا ناجۆر و ژیا ن دژوارو تاکه‌کانیش نامۆ به‌سروشتی مرۆبیانه‌ی خۆیان ده‌ژین، به‌لام له‌ هه‌ناوی سیستمی تازه‌دا جینیک که له‌ زۆریه‌ی کۆمه‌ل پیک دیت ده‌بینه‌ کۆیله‌ی ده‌ستی که‌مایه‌تییه‌ک، مملانی‌یه‌تی ئەسلی له‌ نیوان ئەو دوو چینه‌دادروست ده‌بی و ده‌ته‌قیته‌وه و له‌ ئاکامدا ده‌بیته‌ هۆی شو‌رش کۆمه‌لایه‌تی و له‌ ناوچوونی سیستمی سه‌رمایه‌داری ئەو کاته‌ی مارکس که ئەو تیزانه‌ی داده‌رشت هێشتا چه‌کی کۆکوژی و ئەتۆمی و شو‌رشی پێشه‌سازی به‌و شیوه‌ی ئیستا بوونیان نه‌بوو بۆیه‌ هه‌ست به‌و مه‌ترسیانه‌و کارکرده‌کانیان نه‌ده‌کرا، هه‌ریۆیه‌ زیاده‌رۆیی نییه‌ گه‌ر بوتریت مارکس نه‌یتوانیوه‌ پێشبینی هه‌مووئه‌وئالوگۆروفه‌ره‌زیاتانه‌بکات که ئەم سیستمه‌ پیا‌دا تێپه‌رده‌بیت؟ پاشان دیسانه‌وه‌ ده‌توانین بلین سه‌رباری ئەوه‌ی به‌ بیرتیژی و واقع بینی خۆی توانی کۆمه‌لێک پرسپارو ئەگه‌ری‌تازه‌ش له‌سه‌ر ئەم سیستمه‌ به‌هێنیته‌ ئاراوه‌ به‌لام نه‌یتوانیوه‌ پێشبینی هه‌موو دهرکه‌وت وئالوگۆروناکامه‌کانی سیستمی سه‌رمایه‌داری‌وه‌ک ئیستا بکات وئو راستییه‌ بپیکیت و بیانخاته‌ ناو چوارچۆیه‌ی لیکدانه‌وه‌ی خۆیه‌وه‌ ئەمه‌ش به‌ یه‌کێک له‌و گه‌رو گه‌رفته‌ ده‌زانری که مارکسیه‌کان تاکوو ئیستا نه‌یتوانیوه‌ خۆیان لیبی رزگار بکەن به‌لام له‌ گه‌ل ئەو راستییه‌شدا ناتوانریت برۆا به‌وتیروانییه‌ بکریت که لای وایه‌ مارکس سه‌رله‌به‌ری بۆچوون و تیروانییه‌کانی له‌سه‌ر سیستمی سه‌رمایه‌داری به‌هه‌له‌ لیکدراوه‌ته‌وه‌ و ناتینگه‌یشتن و فیلیک له‌فیکری ئەودا له‌ئارادا بووه‌ زیاتر له‌وه‌ی له‌ راستییه‌وه‌ نزیك بی‌ت بۆ نمونه‌ بیرمه‌ندیکی وه‌ک کارل پۆیه‌ر ده‌لئیت (سیستمی سه‌رمایه‌داری به‌و شیوه‌یه‌ی که مارکس وه‌سف کردوه‌ و باسی لیه‌و ده‌کات هیچ کاتیکی بوونی نه‌بووه‌، ئەم ته‌عبیرکردنه‌به‌ ته‌واوه‌تی خه‌یالییه‌و جۆریکه له‌ فیلکردن هه‌میشه‌ له‌ ژیا ندا ده‌وله‌مه‌ندان وه‌ه‌زاران بوونیان هه‌بووه‌ وه‌زیفه‌ی ئەخلاقیش له‌ هه‌مان کاتدا له‌ ئارادا بووه‌ بۆ کۆمه‌ک کردن به‌ هه‌زاران و ئی قه‌وماوان به‌لام ئەمه‌رۆ کریکاران له‌ ریزی هه‌زاران و ئی قه‌وماواندا نین) ئەم لیکدانه‌وه‌ی پۆیه‌ر له‌سه‌ربۆچوونه‌کانی مارکس و سیستمی سه‌رمایه‌داری هینده‌ی په‌یوه‌ندی به‌ ژیا نی خۆیه‌و هه‌یه‌په‌یوه‌ندی به‌ خویندنه‌وه‌ی مارکسه‌وه‌ نییه‌ بۆ سیستمی سه‌رمایه‌داری، ره‌نگه‌ ئەوه‌ی هاندەری سه‌ره‌کی بی‌ت که وا ئەکات که‌سیکی وه‌ک پۆیه‌ر ئەو بۆچونه‌ی هه‌بیت وه‌ک جۆریک له‌ هه‌لووست وهرگرتن به‌رامبه‌ر سۆشالیزمی باو که ئیمه‌ش لیره‌دا مه‌به‌سته‌مانه‌هینده‌ی بتوانین ئەو جیاوازیانه‌ له‌ نیوان سۆشالیزمی باو (تۆبزی وئیراده‌گه‌ر) دا له‌ گه‌ل بۆچونه‌کانی مارکسدا هه‌یه‌ نیشان بده‌ین و بیخه‌ینه‌ روو .

ئەو سۆشالیزمه‌ باوه‌ی که به‌ درێژایی سه‌ده‌ی بیست پێی له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ ئابوورییه‌کان و چاره‌سه‌ره‌کانی دانه‌گرت و ده‌یویست هه‌موو تیگه‌یشتنه‌کانی مارکسیزم له‌و مه‌سه‌له‌یه‌دا چر بکاته‌وه‌ و مه‌سه‌له‌ مرۆبییه‌کان و کێشه‌ رۆحییه‌کان له‌ویدا به‌شاریته‌وه‌ که گوايه‌ بزوتنه‌وه‌ی سۆشالیستی یانی گرتنه‌ ده‌ستی ده‌سه‌لاتی سیاسی له‌ رینگای هیزه‌وه‌ و چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌ی ئابوری له‌ رینگای هه‌لو‌ه‌شاندنه‌وه‌ی مالکیه‌تی تایبه‌تی و جۆره‌ مالکیه‌تییه‌ک و دامه‌زراندنی سه‌رمایه‌داری ده‌وله‌تی. ئەو تیگه‌یشتنه‌ ده‌خاته‌ به‌ر چا و کله‌ ئاکامدا مانای سۆشالیزم کورتبکریته‌وه‌ بۆ کوده‌تایه‌کی سیاسی وگۆیزانه‌وه‌ی هی‌زو ده‌سه‌لات له‌ ده‌ست تاقمیکه‌وه‌ بۆ ده‌ست تاقمیکێ تر، له‌رووی مادیشه‌وه‌ نه‌هێشتنی مولکیه‌تی تایبه‌تی یانی ده‌ستگرتنی ده‌وله‌ت و حزب به‌سه‌ر هه‌موو ئامرازه‌کانی به‌ره‌مه‌ینان وکۆمه‌ل و به‌ کاره‌ینانی له‌ دژی نه‌یاران و هەر ده‌نگیکێ نارازی به‌ حیزب وده‌سه‌لاته‌که‌ی. کارل پۆیه‌ر راست ده‌کات له‌ سیستمی سه‌رمایه‌داریدا وله‌وانه‌ش که ناوی سۆشالیزمییان له‌ خۆیان ناوه‌، مه‌سه‌له‌ی ده‌ستگیرۆیی هه‌زاران و لێقه‌وماوان هینده‌ی مه‌سه‌له‌یه‌کی ئەخلاقیه‌ هینده‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی مرۆبیانه‌و له‌به‌ر چا وگرتنی ژیا نی مرۆقه‌کان و لایه‌نه‌ رۆحییه‌کان نییه‌ ئەم ئاوه‌زووکردنه‌وه‌و فیل کردنه‌ش دیسانه‌وه‌ ته‌مه‌نی ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌ بۆ سه‌رده‌می مارکس خۆی ئەو کاته‌ هه‌رچه‌ند خۆی‌زۆری هه‌ولده‌داو له‌ دژیا ن ده‌وه‌ستایه‌وه‌ به‌لام دواتر سیاسیه‌کان و

دهسه لاتخووازان توانیان سرکهوتن بهدهست بهینن پیچهوانه‌ی نه‌وه‌ی که مارکسیزم عیلمی رزگاری به‌خش بیت بووه نه‌وه ته‌له‌یه‌ی که خاوه‌نه‌که‌ی که‌سانی وه‌ک نیکولا چاویسکو و ستالین بن له له‌شورشی ئوکتۆبه‌ری روسیادا که نه‌وه دهمه ده‌ست‌نوسه گرنگ و پر‌بایه‌خه فه‌لسه‌فی و ناپورییه‌کانی مارکس بلا‌وه نه‌کرابوو تا سالانی ۱۹۳۲ و نایدیولۆزی ئەلمانیش تا سالی ۱۹۲۶ یه‌ک به‌شی بلا‌وه بووه به‌دوای بلا‌وه بوونه‌وه‌ی‌اندا سۆشیالیسته‌کانی نه‌وسه‌رده‌مه‌ی تووشی شوک کرد هه‌ر بۆیه بۆ خۆرزگارکردن له‌وه، مارکسیان دوو له‌ت کردو ناوی مارکسی لاوو پیریان هینایه‌ ناراو و جارێکی تر سیاسییه‌کان توانیان سۆشیالیزمی تۆبزی و ئیراده‌گه‌رانه بکه‌نه‌وه به‌ فیکری باووبه‌ناوی سۆشیالیزمه‌وه درێژه‌به‌ شیوازی ده‌سه‌لاتخووازی خۆیان بدنه‌.

مارکس بۆیه دژی مولکداریتی تایبه‌ت بوو چونکه به‌هۆیه‌کی گه‌وره‌ی وای ده‌بینییه‌وه که ده‌بیته هۆی نابه‌رايه‌رییتی کۆمه‌لایه‌تی له‌نیو کۆمه‌لگادا نه‌وه مه‌سه‌له نابورییه‌کانی به‌وه هۆیه ده‌زانی که ده‌بیته هۆی ئالۆزی و شیواندنی که‌سایه‌تی تاکه‌کانی ناو کۆمه‌ل، به‌ جوړیکی تر سۆشیالیزم لای نه‌وه یانی رزگاری مرۆفه‌کان له‌ باری نا‌هه‌مواری و به‌ده‌ست هینانی ئازادی رۆحی، مه‌به‌ستی له‌ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی مولگییه‌تی تایبه‌تیش نه‌وه‌بوو یه‌کسانیه‌ک باس بکات که له‌ ئاکامدا تاکه‌کان نه‌خاته به‌رده‌م بواریکی وا تا له‌ رۆوی رۆحی و جه‌سته‌یه‌وه‌پارێزراوین و فرسه‌تی نه‌وه‌به‌هینیه‌ پی‌ش‌ه‌وه‌ تامرۆفه‌کان گه‌شه‌ی سروشتی خۆیان بکه‌ن نه‌مه‌ش له‌لای نه‌وه له‌ کاتی‌دا دیته‌ه ناراو، که کار ئازاد بوویتی و شیوازی به‌ره‌مه‌یه‌یان س‌رابیته‌وه له‌ نامۆیی و به‌ره‌مه‌یه‌یانیش ئامانجه‌که‌ی بوویتی‌مرۆف قازانج له‌ ئامانجی بالا خرابیت.

له‌ سۆشیالیزمه‌ ئیراده‌گه‌ریه‌که‌دا نه‌وه‌ی که بره‌وی بێ نه‌ده‌درا لایه‌نه رۆحیه‌که‌بوو مه‌سه‌له‌ی تاکي ناو کۆمه‌ل بوو نه‌وان هه‌ولیان نه‌دا هاوشیوه‌ی سیسته‌می بازارێ ئازاد خۆیان پرجه‌ک بکه‌ن و ریژه‌ی به‌ره‌مه‌یه‌یان بێ ئامانج بره‌و بێ بدنه بزوتنه‌وه مه‌ته‌له‌یه‌یه‌کان خه‌فه‌بکه‌ن و ده‌سه‌لاته‌که‌یان له‌ رێگای هیژ نواندن و توندو تیژییه‌وه‌ پارێزراوتر بکه‌ن و بازار بگرن و هاو‌په‌یمانیتی گورگ بکه‌ن و بازار بگرن و په‌ل به‌اون هه‌ر بۆیه زیاده‌ رۆی نییه‌ کرێکاریک سیسته‌می سه‌رمایه‌داری بێ باشتر بیت له‌وه سۆشیالیزمه‌تاکره‌هه‌ندی و تۆبزییه‌، بۆ سۆشیالیستیکی راسته‌فه‌ینش ئاشکرایه که مامه‌له‌کردن له‌ رۆوی سیاسی‌وه‌فیکرییه‌وه له‌ گه‌ل بازارێ ئازادا له‌ بارترو گونجاوتره‌ تا له‌ ده‌سه‌لاتی وه‌ک نه‌وه جوړه‌ سۆشیالیسته‌یه‌اندا نه‌مه‌ جه‌گه له‌وه‌ی نه‌وه سۆشیالیزمه‌ له‌ هه‌ندێ و لا‌ تا دیکتاتۆری بێ‌په‌رده‌ی وای ئی که‌وته‌وه که له‌ رۆوی نابورییه‌وه‌ هه‌موو شتی‌ک بۆ ده‌وله‌ت قۆرخ کرابوو، له‌ رۆوی سیاسییه‌وه‌ هه‌موو ده‌نگی‌ک جیا له‌ ده‌نگی حزبی ده‌سه‌لات یاساغ کرابوو.

مارکس به‌ حوکمی نه‌وه‌ی پی‌ش‌بینی نه‌کرد که سیسته‌می سه‌رمایه‌داری توانای نه‌وه‌ی هه‌بیت وه‌ک ئیستا خۆی له‌ گه‌ل هه‌له‌وه‌مرجه‌کاندا بگونیجی ب‌رواشی به‌وه نه‌بوو که ته‌مه‌نی نه‌وه سیسته‌مه‌ هینده‌ درێژه‌ بکیشیت و توانای پینه‌وه‌ په‌رۆ کردنی کیشه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی وه‌ک نه‌مه‌رۆ هه‌بیت. رهنه‌گه‌ر بر‌وای به‌وه هه‌بوايه‌ و نه‌وه پی‌ش‌بینیه‌شی بکر‌دایه که جه‌ند نه‌وه‌یه‌ک له‌م سیسته‌مه‌دا له‌ دایک ده‌بن و ده‌پ‌رینه‌وه‌ و کارکرده‌ کانی نه‌م درێژبوونه‌وه‌یه به‌م شیوه‌یه‌ی ئیستا تونای شو‌ر‌ش‌گ‌پ‌ری و ر‌و‌وب‌ه‌ر‌و‌وب‌و‌ونه‌وه‌کان که‌م ده‌کاته‌وه‌وه‌ه‌له‌ده‌لووشی، یان گه‌ر پی‌ش‌بینی هاتنه‌ ناراو‌ی نه‌وه چه‌که کۆکوژی و مه‌ترسیداران‌ه‌ی بکر‌دایه له‌سه‌ر مرۆفایه‌تی یاخود درکی به‌ ترسناکی له‌را‌ده‌یه‌ی پی‌س‌بوونی ژینگه‌ی وه‌ک ئیستا بکر‌دایه ب‌گومان تیژه‌کانی توانا و کارکر‌دیکی تریان بۆ نه‌مه‌رۆ له‌ خۆ نیشان ده‌دا و نه‌وه‌یه‌ی خۆینده‌وه‌یه‌کی تری ده‌بوو هینده‌ مه‌سه‌له‌ی چینی کرێکاران نه‌ده‌بوو به‌ میج‌وه‌ری باسه‌کانی، چونکه ئاشکرایه نه‌مه‌رۆ لای تووش‌بوویه‌کی نه‌خۆشی ئایدز که‌نه‌مه‌رۆ ملیۆنه‌ها که‌سی توش بوونه‌وه نه‌خۆشییه‌ هه‌یه، مه‌سه‌له‌ی نامۆبوون و بی‌زاری زۆر زیاتر هه‌ست ده‌کریت تاکو کرێکاریک، هه‌ست‌کردن به‌مه‌ترسی به‌ کارهینانی چه‌کی کۆکوژی و هه‌ل‌گ‌ر‌ساندنی جه‌نگ و برسیتی و زۆر له‌ رۆحی تاکه‌کاندا کارایی زیاتری هه‌یه له‌وه‌ی که هه‌ست ده‌کهن به‌ هۆی زید‌ه‌باییه‌وه‌ زولمیان ئی ده‌کریت و ده‌ره‌نجامی پی‌گه‌ی کۆمه‌لایه‌تیانه‌وه‌ تووشی نامۆبوون ده‌بن. راسته‌ نه‌مه‌رۆش وه‌ک نه‌وه‌ی که مارکس باسی لیه‌وه‌ ده‌کرد له‌ نیو کۆمه‌ل‌دا دوو چینی نه‌سه‌لی هه‌یه به‌لام به‌هۆی ئالوگۆره‌ سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانه‌وه‌ به‌هۆی هه‌ره‌شه به‌رده‌وامه‌کانه‌وه‌ له‌ مرۆفایه‌تی و بی‌کاری زۆر و بوونی هه‌ندیک ئیمتیازاتی پی‌شه‌یی و شاره‌زای کاره‌وه‌ نه‌مه‌رۆ ئیتر هه‌ر کرێکاران نین که هه‌ست به‌ نامۆیی خۆیان و هه‌ره‌شه ده‌کهن له‌سه‌ر ژیانیان وه‌ک ئه‌ریک فرۆم ده‌لی: نه‌مه‌رۆ چیت کرێکاران به‌هۆی شاره‌زایی و ر‌شته‌ی ئیسه‌کانیانه‌وه‌ که‌متر پی‌وستیان به‌ زه‌رده‌ خه‌نه‌ی درۆ هه‌یه بۆ سه‌رنج‌راک‌یشانی به‌رامبه‌ره‌کانیان به‌ پی‌چه‌وانه‌وه‌ کاری زۆریک له‌ دوکاندارو شوپنه‌کانی تر له‌به‌رامبه‌ر نه‌وانی تر‌دا زیاتر هه‌ست به‌نامۆیی خۆیان و کاره‌کانیان ده‌کهن به‌لام نه‌وه کاته که مارکس جه‌ختی له‌سه‌ر کرێکاران ده‌کرده‌وه‌ سه‌عات کارپ‌تر له‌ ده‌سه‌عات کاربوو و نه‌وه چینه‌ به‌ هۆی د‌ژواری کارو گرانی یه‌وه تووشی گه‌وره‌ترین هه‌له‌وردنی سیاسی کۆمه‌لایه‌تی و زولم لیکردن بووه.

دیاره‌ دیسانه‌وه‌ له‌ گه‌ل نه‌وه راستیانه‌شدا له‌مه‌رۆدا رۆلی چینی کرێکار له‌ شو‌رش و خه‌باتی رزگاریخووازان‌ه‌دا که‌م رهنه‌گ نایبته‌وه‌ به‌لام به‌هۆی نه‌وه راستیانه‌وه‌ نه‌ده‌توانین بلین که نه‌وان له‌مه‌رۆدا به‌ته‌نه‌ها هه‌ست به‌ نامۆیی و ترس و دل‌ه‌ راوکی ده‌کهن نه‌ ده‌شتوانین بلین نه‌وان به‌

تهنھا خوازیاری ژیانیکی باشت و ناسودهتر دهکهن، ههر بۆیه ههلهیه گهر له شۆرشدا شهريک وبهشداري و هاوکاری چين وتویژهکانی تر له بیر بکهن و رهدی بکهنهوه، چونکه گهر کۆمۆنیزم چارهسهريکی یهکلايکهروهوی ناکۆکی مرۆف و سروشت و مرۆف و مرۆفهکان بیته ئهوابیگومان ناتوانين رۆلی مرۆف لهم چارهسههرکردنهدا بدهينه بهشيکی و بهشهکهی تريشی پشتگۆی بجهين، وهک مارکس له شيعريکدا که بۆ تیرهکانی نوسیوه و دهلیت ههر ئهوانه خوا نهناس نين که سوکایهتی به خواهندي ههموانهوه دهکهن بهلکوو ئهوانهش خوانهناسن که برپا داری ههموان بۆیهک خواهند دهگيرنهوه. .

Kamalrehuf250@hotmail.com